

Боряна Емилиянова (Велико Търново)

**НАРОДНИ ГЕОГРАФСКИ ТЕРМИНИ
В БЪЛГАРСКИЯ И В РУМЪНСКИЯ ЕЗИК
С ОСНОВНО ЗНАЧЕНИЕ ‘ВЕНЕЦ’, ‘КОРОНА’**

Значителна част от географските термини произлизат от метафори. Както и в други семантични полета и езикови пластове, в географската терминология метафорите отразяват универсални или специфични мисловни модели, представи, понякога и културни явления, и представляват особен интерес при изграждането на езиковата картина на света. Въпреки това, на този етап на развитие на румънската и н българската ономастика метафората като инструмент на номинацията в географската терминология не е широко застъпена тема.

В българската ономастика по-обстойно е разгледана групата на анатомичните термини в географската терминология от Л. Димитрова-Тодорова.¹ Същата група е изследвана от Э. М. Мурзаев² в руската ономастика, също и в сравнение със съответните термини в други (най-вече тюркски) езици.

Анатомичните термини всъщност са обичайни за всяка област на човешкото мислене и дейност, като названията на частите от тялото често имат повече от едно или множество преносни значения. Такива метафори възникват в резултат от естествената склонност да проектираме антропоморфни и зооморфни характеристики върху заобикалящата ни действителност.

Езиковите проявления на антропоморфните представи не се ограничават само с термините, произлизащи от названия на части от тялото. Тук би трабвало да се включат други групи термини, които са част от същия сценарий, например названия за хора, като бълг. *майка* ‘извор на река’ (цит. по БЕР 3: 615–616), *калугере*

‘неизорани ивици земя в нива’ (БЕР 2: 176), рум. *călugăr* ‘извор, който тече по тръба’ (DEnt: 99) и др., а също и названия на части от облеклото, които понякога могат да съответстват на названия на части от тялото в един и същ или в други езици, например бълг. *ръка̀в* ‘разклонение на река’, *крак* също (Григорян 1975: 105), рум. *crac* (нар.) ‘крак’, ‘крачол’, ‘разклонение на планина, хълм, река’, ‘речен ръка̀в’ (DEnt: 161), рум. *braț* ‘ръка̀’, ‘речен ръка̀в’ (DEnt: 75) и т. н.

В настоящата статия ще бъдат разгледани няколко народни географски термина от българския и от румънския език, чието първоначално значение е ‘венец’ и/или ‘корона’, широко отразени в топонимията на двете страни. Общото им представяне е обусловено от сходната семантика, като в някои случаи една и съща лексема притежава и двете значения. Основното им значение може да се обобщи като ‘кръгло украшение (от изплетени цветя, клонки/от метал), което се поставя върху главата’. Тяхната метафоризация като географски термини е обвързана с универсалния модел на преноса ‘глава’ – ‘възвишение’, срв. бълг. *глава* ‘заоблена височина, връх’ (Димитрова-Тодорова 1987: 110), рус. *голова* ‘глава’, ‘връх’ (Мурзаев 1984: 149), рум. *săpățână* ‘отрязана глава (на животно); череп’, ‘връх, подобен на глава’ (DEnt: 100), също и с преноса ‘горна част на главата, теме’ – ‘връх’, срв. бълг. *теме* ‘гола страна на било’ (Димитрова-Тодорова 1987: 112), мак. *теме* ‘заравнен планински връх’ (Видоески 1999: 15), рус. *темя горы* ‘връх на планина’ (Даль 4: 398), рум. *creștet* ‘теме’, ‘хребет; връх’ (DEnt: 165).

Думите с основно значение ‘венец’, ‘корона’ могат да имат различни преносни значения, притежаващи основните семантични признаци ‘обект с извита форма’ ‘съчетание от обекти’ и ‘високо местоположение’. В географската терминология те запазват тези признаци, като обикновено обозначават **съчетания или части от положителни форми на релеф с извита форма**:

бълг. *венец* ‘изплетен кръг или дъга от цветя и клонки, който се носи на главата или се поставя на гроб, паметна плоча и др.’, ‘корона, която се слага на главата на младоженците при вен-

чален обред', 'украшение за глава във вид на корона или металически кръг, което се е слагало тържествено при извършване на обряда възцаряване или при присвояване на високо звание', 'изработено от сребро или злато украшение или изписано сияние със златна или жълта боя върху главата на светец в икона', 'сплит от лук, царевица, чушки и др., везаница', 'месестата обвивка на челюстта при корените на зъбите', диал. 'изпъкнал и нашарен кръг около устието на съд', (геол.) 'наносни материали, които се свличат в подножието на планината'; *на венец* 'във форма на кръг или дъга' (РБЕ 2: 95, 96); 'дъгообразна планинска верига' (Троянско, Ботевградско, Кюстендилско, Смолянско, Зап. България) (Григорян 1975: 36), 'скален ръб', 'скали, извити като венец' (Дряновско) (Ковачев 2009 Д: 97, 143), 'скали с форма на венец' (Луковитско) (Иванова 2009: 194), 'скали във форма на венец, скално възвишение' (Казанлъшко) (Константинова 2008: 301), 'скална дъга' (Ботевградско) (Михайлова 2008: 105), 'дъгата между склона и билото', в МИ *Венџиц* 'било с гънка' (Брезнишко) (Велев 2009: 185); мак. *венец* 'издължен планински гребен' (Видоески 1999: 30); *венчуга* 'неголяма скална дъга' (Ботевградско) (Григорян 1975: 36); общослав., < праслав. **věpъсь*, етимологично свързано с *вия* (БЕР 1: 134).

В други славянски езици сродните на бълг. *венец* думи също могат да се реализират като географски термини:

рус. *венец* 'венец'; 'планини, разположени в кръг или полукръг', 'степно възвишение, бърдо', 'по-ниска част на плоско възвишение, която обкръжава низина, широка речна долина', 'краищата на високия десен бряг на Волга, спускащи се към реката', смята се, че е характерен за Поволжието географски термин (цит. по Мурзаев 1984: 115);

срхр. *вѐнац*, (йек.) *вијѐнац* 'венец', 'корона'; 'редица от хора или предмети, разположени обикновено в кръг', 'кръгла ивица, ръб, край', 'врѣх, горна част на нещо', 'дървесна корона'; 'било, гребен, хребет', 'планинска верига'; *Вѐнац*, често название

на планински местности (РСКНІ 2: 507–510); *планински венец* ‘планинска верига’ (цит. по Мурзаев 1984: 115).

В румънския език бълг. *венец* има следните съответствия:

рум. *cunină* ‘венец’; ‘конструкция от греди, с която се покриват четирите стени на селска къща’, ‘сандък на кладенец’, ‘(за коне) част от крака над копитото’ (DER: 267); ‘хребет на височина, разположена в кръг’ (общорум.), ‘редица от възвишения (хълмове, планини)’ (отделни селища в окръзите Алба, Горж, Хунедоара, Марамуреш, Вълча), ‘венец от високи, масивни скали, простиращ се на голямо разстояние’ (отделни селища в окръзите Клуж, Караш-Северин, Дъмбовица, Хунедоара, Марамуреш, Олт), ‘най-горната част на планинска верига’ (Текуч, окр. Галац; Зъмбрияска, окр. Телеорман); ‘горски участък’ (Хацаджел, окр. Хунедоара) (DEnt: 173); диал. вариант *corună* ‘редица от планини или гори, разположени в кръг или дъга’ (цит. по DEnt: 153); *cunină de munți (dealuri, păduri)* ‘венец от планини (хълмове, гори)’, ‘верига, редица от планини (хълмове, гори), разположени в кръг’ (DEX: 250); арум., мегл. *curună*; < лат. *corōna*, в дакорум. *cunină* с асимилация $r > n$, срв. алб. *kurorë* (DER: 267);

рум. *coroană* ‘венец’, ‘корона’; ‘редица от височини’ (окръзите Арджеш, Горж), ‘хребет на височина, разположена в кръг’ (окръзите Арджеш, Брашов, Дъмбовица, Долж, Горж, Сучава), ‘венец от високи, масивни скали, простиращ се на голямо разстояние’ (Гърда де Сус, окр. Алба) (DEnt: 152–153); < лат. *corōna*, вероятно чрез посредничеството на друг език или езици: нгр. *koróvŋ*, унг. *korona*, бълг., рус., пол. *korona* (DER: 242). Появата на преносните значения на думата като географски термин вероятно е повлияна от съществуващите вече в езика такива значения на нейния по-стар по произход синоним *cunină*.

За разлика от български, където соматизмът *венец* ‘месеста обвивка на челюстта’ е метафора, съответният термин в румънски има различен произход и не е свързан с названията за ‘венец’,

‘корона’. Трябва да се отбележи, че той също има преносни значения на географски термин:

рум. *gingie* ‘венец, месеста покривка на челюстта’; ‘сипей, урва, от която земята се откъсва’ (окр. Арджеш); ‘ръб, който прекъсва рязко и надвисва над долината’ (Оланец, окр. Вълча), ‘ивица необработена земя между две ниви’ (Четатя, окр. Горж), *gingie de vad* ‘венец на брода’, ‘горната или долната страна на брода, където водата започва да става дълбока’ (Сомеш-Гуруслъу, окр. Салаж) (DEnt: 232); вариант *gingină* ‘венец, месеста покривка на челюстта’ (Сев. Трансилвания) (DER: 367), ‘покрайнина на гора’ (Коверка, окр. Сучава) (DEnt: 232); < лат. *gingīva* (DER: 367).

Паралел на метафоричните географски термини с основно значение ‘венец’, ‘корона’ в балканския ареал се открива в старогръцки:

стгр. *στεφάνη* ‘обръч (основа) на шлема’, ‘шлем’, ‘венец, диадема’, (архит.) ‘кръгъл корниз или зъбери на стена’, ‘кръг, пръстен’, ‘планински връх’ (СГРС: 1504); *στέφανος* ‘окръжност, обкръжение, кръг’, ‘околовръстни градски стени’ (СГРС: 1504), ‘корона (от метал)’, ‘превръзка (на челото)’, ‘диадема’, ‘ръб на скала’ (СГБР: 752); *στεφών* (*ύψηλός* ‘висок, стръмен’, *ἀπόκρημνος* ‘стръмен’) като апелатив ‘планинска верига с форма на кръг’, < *στέφω* ‘обкръжавам; увенчавам’ (DELG: 1054).

Друга старогръцка дума – *κορώνη*, едно от значенията на която е ‘корона’ – не се отбелязва като географски термин.³ Като заемка в латински обаче тя придобива такова значение:

лат. *corōna* ‘венец’; ‘укрепление във вид на венец’; ‘кръг от служители’; ‘обсаден пояс, обсадна войска (във вид на кръг) (ЛБР: 159); (архит.) ‘край, корниз’; ‘кръг от слушатели, зрители или събеседници, кръг от събрани хора’; *corōna montium* ‘венец от планини’, ‘планинска верига с форма на кръг’ (ЛРС: 264); < гр. *κορώνη*; произв. *corōno* ‘увенчавам, украсявам с венец’, ‘обкръжавам, обграждам’ (DELL: 144).

Освен в румънски, латинската метафора *corōna* продължава и в други романски езици:

ит. *corona* ‘венец; корона’, *corona di monti* ‘венец, корона от планини’, ‘планинска верига, разположена в кръг или полукръг’ (Garzanti: 455);

фр. *couronne* ‘венец’, ‘корона’, ‘кръгъл обект; съчетание от обекти, разположени в кръг’; *couronne de montagnes* ‘корона/венец от планини’ (Le Robert 1: 1002).⁴

В други езици думите с първоначално значение ‘венец’, ‘корона’ могат да се реализират като географски термини с различно значение, срв. например:

англ. *crowm* ‘корона’; ‘нещо, което заема мястото на короната, върхът или най-високата част на обект’, ‘теме’, ‘глава’, ‘заоблен връх на планина или друга височина’, ‘най-високата или централната част на дъга’ (OED 4: 70);

англ. *wreath* ‘венец, гирлянда’, ‘къдрица’, ‘валмо’ (АБР 2: 795), ‘пряспа’, обикновено в съчетанието *a wreath of snow* букв. ‘венец от сняг’, също и ‘пясъчна дюна’ (OED 20: 611).⁵

Като се обобщят преносните значения на описаните названия за ‘венец’ и ‘корона’ като географски термини, могат да се определят следните метафорични модели: 1. ‘венец/корона’ → ‘извита редица от височини’; 2. ‘венец/корона’ → ‘хребет на височина’; 3. ‘венец/корона’ → ‘ивица около върха на височина’; 4. ‘венец/корона’ → ‘височина’.

1. ‘венец/корона’ → ‘извита редица от височини’.

Този модел е общ както за български и румънски, така и за други славянски и романски езици. Той се проявява при значенията:

бълг. *венѐц* ‘дъгообразна планинска верига’ (Троянско, Ботевградско, Кюстендилско, Смолянско, Зап. България) (Григорян 1975: 36);

рус. *венец* ‘планини, разположени в кръг или полукръг’ (Мурзаев 1984: 115);

рум. *сипинă* ‘венец’, ‘редица от възвишения (хълмове, планини)’ (окръзи Алба, Горж, Хунедоара, Марамуреш, Вълча) (DEnt: 173); диал. вариант *corună* ‘редица от планини или гори, разположени в кръг или дъга’ (цит. по DEnt: 153); *сипинă de munji*

(*dealuri, păduri*) ‘венец от планини (хълмове, гори)’, ‘верига, редица от планини (хълмове, гори), разположени в кръг’ (DEX: 250);

рум. *coroană* ‘венец’, ‘корона’; ‘редица от височини’ (окръзи Арджеш, Горж) (DEnt: 152-153).

Общо за двата езика е и разпространението на значенията, основаващи се на този модел, в западните половини на страните. В България (според известните до този момент информации) достигат на изток до централната линия Троянско – Смолянско, в Румъния – до окръг Арджеш, също в централната част на страната.

Характерно за латински, румънски, италиански и френски е съчетанието ‘корона/венец от планини’: лат. *corōna montium*, рум. *cinună de munți*, фр. *couronne de montagnes*, ит. *corona di monti*. Негово съответствие се открива в срхр. *планински венац* (цит. по Мурзаев 1984: 115), мак. *планински венец*⁶, в български също можем да срещнем израза *планински венец* в прозата на Вазов⁷.

В румънски това съчетание е широко разпространено, като освен положителни форми на релеф (планини, хълмове, скали), може да включва и гори, но те пак се вписват в по-общата представа за ‘висок обект’: в рум. *cinună de munți (dealuri, păduri)* ‘венец от планини (хълмове, гори)’ (DEX: 250), диал. *corună* ‘редица от планини или гори, разположени в кръг или дъга’ (DEnt: 153).

2. ‘венец/корона’ → ‘хребет на височина’.

Този модел се проявява при следните метафори:

мак. *венец* ‘издължен планински гребен’ (Видоески 1999: 30);

рум. *cinună* ‘венец’, ‘хребет на височина, разположена в кръг’ (общорумънско) ‘най-горната част на планинска верига’ (Текуч, окр. Галац; Зъмбрияска, окр. Телеорман) (DEnt: 173);

рум. *coroană* ‘венец, корона’, ‘хребет на височина, разположена в кръг’, атестирано в отделни селища в няколко окръга: Арджеш, Брашов, Дъмбовица (три селища), Долж, Горж (две селища), Сучава (DEnt: 152–153).

В този случай между двата езика има съществена разлика по отношение на разпространението, най-широко при румънските

термини, докато в български този модел е диалектно ограничен. Не е изключено това значение на мак. *венец* да е възникнало под влияние на сръбския език, срв. срхр. *венац* ‘хребет’ (цит. по Мурзаев 1984: 115).

В останалите езици, използвани като източник за сравнение в настоящата статия – старогръцки, руски, латински, френски, италиански, английски – значението ‘хребет’ не е отбелязано. Възможно е значенията на англ. *wreath* ‘пряспа’ (*wreath of snow*), ‘пясчана дюна’ (OED 20: 611) да са свързани с този модел, като метафората се основава на издължения и извит във форма на дъга връх на пряспата или дюната.

3. ‘венец/корона’ → ‘ивица около върха на височина’.

В българската топонимична литература *венец* в някои случаи се обяснява като ‘скален ръб’, ‘скална дъга’, ‘скално възвишение’: бълг. *венѐц* ‘скален ръб’, ‘скали, извити като венец’ (Дряновско) (Ковачев 2009 Д: 97, 143), ‘скали с форма на венец’ (Луковитско) (Иванова 2009: 194), ‘скали във форма на венец, скално възвишение’ (Казанлъшко) (Константинова 2008: 301), ‘скална дъга’ (Ботевградско) (Михайлова 2008: 105); *венчѹга* ‘неголяма скална дъга’ (Ботевградско) (Григорян 1975: 36).

Тези определения не са достатъчно точни. Други известни значения на думата биха могли да помогнат за изясняване на термина и на съответния метафоричен модел: бълг. *венѐц* ‘дъгата между склона и билото’, в МИ *Венѐц* ‘било с гънка’ (Брезнишко) (Велев 2009: 185). Като се имат предвид и тези две значения, народният географски термин *венец* би могъл да се опише като ‘ивица (от отвесни скали) с извита форма непосредствено под ръба или билото на височина’. Представата, отразена в този термин, би била за ‘венец’ като за отличаваща се ивица или линия около найгорната част на обект, както при преносното значение ‘изпъкнал и нашарен кръг около устието на съд’ (РБЕ 2: 96). Следователно моделът, на който са основани значенията на географския термин, би могъл да се определи като ‘ивица около върха на височина’.

Към значенията на народния географски термин *венец* може да се добавят значенията му като научен термин, защото в на-

учната терминология думата най-вероятно е навлязла от народната⁸:

бълг. *скален венец*, широко употребяван в съвременния език израз, навлязъл и в научната географска терминология със значение ‘стръмни до отвесни скални откоси, образувани в обхвата на устойчиви на денудация коренни скали’ (ГТР: 37), *скален (сипеен) венец* ‘ивица от леко изпъкнали форми от ситнозем, оградени от склонова покривка от натрупани неогладени, разнокъсови скални маси’ (Агаларева, Алексиев 2011: 24)

бълг. *каменен венец*, също научен географски термин, със значение ‘кръгли, плоски или леко изпъкнали форми от ситнозем, оградени от нисък каменен борд’ (ГТР: 37); в „Терминологичен речник по геоморфология“ изразът е отбелязан при *скален (сипеен) венец*: „свързани помежду си сипейни бордове оформят *каменни венци*, често явяващи се колектори на питейни води“ (Агаларева, Алексиев 2011: 24).

По аналогия с израза *скален венец* в съвременния български език се появява съчетанието *скална корона*, близко до значенията на народния термин *венец*, които отразяват този метафоричен модел: „скалната корона на Камчийската долина“⁹, „Върхът висок 1670 м. е увенчан със скална корона.“ (за вр. Козя стена)¹⁰, „уникалната белоградчишка скална корона“¹¹, „Започва изкачването на хълм, завършващ със скална корона.“¹², „врѣх Трескавец, опасан от всички страни със стометрова скална корона“¹³.

Подобно определение за *венец* като ‘скален рѣб’ от българската топонимия срещаме и при стгр. *στεφάνη* ‘венец’, ‘рѣб на скала’ (СГБР: 752). Може да се предположи, че в този случай старогръцкият термин е идентичен с българския и е свързан с модела ‘венец/корона’ → ‘ивица около върха на височина’, тъй като и други преносни значения на старогръцката дума отразяват същата представа:

стгр. *στεφάνη* ‘обрѣч (основа) на шлема’, ‘венец, диадема’, (архит.) ‘крѣгъл корниз или зѣбери на стена’ (СГРС: 1504); *στέφανος* ‘окръжност, обкрѣжение, кръг’, ‘околоврѣстни градски сте-

ни' (СГРС: 1504), 'корона (от метал)', 'превръзка (на челото)', 'диадема', 'ръб на скала' (СГБР: 752).

Най-близкото съответствие на тази метафора в румънски език е терминът *gingie* с основно значение 'зъбен венец':

рум. *gingie* 'сипей, урва, от която земята се откъсва' (Къпъцъ-нени-Пъмънтен, Корбен, окр. Арджеш); 'ръб, който прекъсва рязко и надвисва над долината' (Оланещ, окр. Вълча), *gingie de vad* 'венец на брода', 'горната или долната страна на брода, където водата започва да става дълбока' (Сомеш-Гуруслъу, окр. Салаж) (DEnt: 232).

Като се има предвид сравнително слабото разпространение на рум. *gingie* като географски термин, атестирано само в отделни селища в няколко окръга в Румъния, може да се предположи, че думата е калка на славянски термин с основно значение 'венец'. Възможно е именно бълг. *венец* 'скален ръб, скална дъга' да е причина за възникването на географското значение на рум. *gingie* 'сипей, урва, от която земята се откъсва', 'ръб, който прекъсва рязко и надвисва над долината' в окръзите Арджеш и Вълча в Югозападна Румъния. Значението, отбелязано в окр. Салаж (Трансилвания) за *gingie de vad* 'венец на брода', отговаря на същия метафоричен модел, тъй като тук терминът за 'венец' описва частта на брода, където водата започва да става дълбока, т. е. ръба или мястото под ръба на брода.

Други значения на думата обаче не отговарят на тази представа: *gingie* 'ивица необработена земя между две ниви' (Четатя, окр. Горж), *gingină* 'покрайнина на гора' (Коверка, окр. Сучава) (DEnt: 232). Тези термини също биха могли да се появят под влияние на слав. *венец*, но не трябва да се изключва възможността да са възникнали независимо от него в румънски, като се има предвид, че анатомичните термини, какъвто в румънски е *gingie*, често се пренасят в географската терминология.

На модела 'венец/корона' → 'ивица около върха на височина' вероятно е подчинено едно от значенията на румънските термини *sinișă* 'венец' и *coroană* 'венец, корона', чието определение в DEnt остава недостатъчно ясно:

рум. *cunună*, обяснено със същата метафора като *cunună de stânci înalte, masive, întinsă pe distanță mai mare* ‘венец от високи, масивни скали, простиращ се на голямо разстояние’ (отделни селища в окръзите Клуж, Караш-Северин, Дъмбовица, Хунедоара, Марамуреш, Олт) (DEnt: 173); рум. *coroană* също (Гърда де Сус, окр. Алба) (DEnt: 152–153).

Подобно на модела ‘венец/корона’ → ‘извита редица от височини’, метафорите, отговарящи на модела ‘венец/корона’ → ‘ивица около върха на височина’ са отбелязани в западни и централни области в България и Румъния. В Източна България все пак срещаме термина в МИ *Венеца*, рид около селото, зает от гора (с. Памукчи, Новопазарско) (Симеонов, Иванова 2010: 111).

При описанията на българските и румънските термини, свързани с този метафоричен модел – бълг. *венец* ‘скален ръб’, ‘скална дъга’, ‘скали, извити като венец’, рум. *cunună, coroană* ‘венец от скали’ – не се уточнява дали става дума за вътрешната или външната дъга на окръжност. Вероятно термините имат и двете значения, т. е. могат да обозначават ивица от отвесни скали, заобикаляща върха на височина (външната дъга на окръжността) или разположена под върха на височина, която обгражда по-ниско място (вътрешната дъга).

Едно от значенията на рус. *венец* – ‘терасовидна по-ниска част (*уступ*) на плоско възвишение, която обкръжава низина, широка речна долина’ (Мурзаев 1984: 115) – също може да се свърже с този модел, като тук назовава само вътрешната дъга под върха на възвишение.

4. ‘венец/корона’ → ‘височина’.

Този метафоричен модел се проявява в значенията на стгр. *στεφάνη* ‘венец’, ‘планински връх’ (СГРС: 1504), рус. *венец* ‘степно възвишение, бърдо’ (Мурзаев 1984: 115) и англ. *crown* ‘корона’, ‘заоблен връх на планина или друга височина’ (OED 4: 70). Представата, довела до възникването на този модел, е добре описана при англ. *crown*, а именно ‘венец’, ‘корона’ като ‘нещо, което заема мястото на короната, върхът или най-високата част на обект’ (OED 4: 70). Преносното значение ‘планински връх’ на стгр.

στεφάνη ‘венец’ би могло да произлиза от значението ‘шлем’, което вероятно се е развило по метонимичен път от значението ‘обръч (основа) на шлема’ (СГРС: 1504).

В български и в румънски този модел, изглежда, не се реализира, бълг. *венец*, рум. *șuniță* ‘венец’ и *șoroană* ‘венец, корона’, както и *gingie* ‘зъбен венец’ не се отбелязват със значения на ‘връх, височина’.

Като отклоняващо се от всички изброени модели се отличава значението ‘горски участък’ на рум. *șuniță* ‘венец’ (Хацаджел, окр. Хунедоара) (DEnt: 173). Значението е отбелязано само в едно селище и не може да се приеме за израз на отделен метафоричен модел, тъй като няма съответствия в румънски, български и останалите езици, използвани като източници за сравнение в настоящата статия. Може да се предположи, че това значение на думата е възникнало като метонимия, обозначавайки част от местност или гора, определяна с термина *șuniță*, срв. израза *șuniță de munți* (*dealuri, păduri*) ‘венец от планини (хълмове, гори)’, ‘верига, редица от планини (хълмове, гори), разположени в кръг’ (DEX: 250). Едва ли е възможна връзка с рум. *gingină* ‘зъбен венец’, ‘покрайнина на гора’, тъй като в румънски двете думи – *șuniță* и *gingie/gingină* не са синоними. Може да се сравни с бълг. МИ *Венеца*, рид около селото, зает от гора (Новопазарско) (Симеонов, Иванова 2010: 111).

От определените въз основа на представения езиков материал метафорични модели три са общи за български и за румънски и един отсъства и в двата езика. Основната разлика между българския и румънския език при метафоричните термини, основаващи се на тези модели, се състои в тяхното разпределение.

Първият от съществуващите в двата езика модели – ‘венец/корона’ → ‘извита редица от височини’ – е еднакво характерен за западните половини на двете страни. При термините, основаващи се на този модел, съществува най-голяма близост между български и румънски както в значенията, така и в разпространението им. Това е също най-познатият извън балканския ареал модел,

общ за латински, други романски и славянски езици (френски, италиански, сръбски, руски).

Вторият метафоричен модел – ‘венец/корона’ → ‘хребет на височина’ – е най-разпространеният в румънския език, обхващайки цялата територия на страната, докато в български е ограничен в рамките на македонските диалекти, като е възможно неговото налагане да е резултат на влияние от страна на сръбски.

Третият представен модел – ‘венец/корона’ → ‘ивица около върха на височина’ – се отнася до термини от различни места в България и от отделни селища в някои области на Румъния, най-вече от западната и централната част в двете страни. Може да се каже, че за българския език той е по-характерен, а също и актуален и продуктивен, тъй като на него се основава значението на *венец* в съвременната научна географска терминология, както и възникването на новата метафора *скална корона*.

ЛИТЕРАТУРА

- Dauzat, Rostaing 1963:** A. Dauzat, Ch. Rostaing. Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France. Paris, Librairie Guénégaud, 1963.
- DELG:** Pierre Chantraine. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots. Paris, Éditions Klincksieck.
- DELL:** A. Ernout, A. Meillet. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Paris, 1959.
- DEnt:** Dicționarul entopic al limbii române. V. 1. Tipografia Universității din Craiova, 2009.
- DER:** Alexandru Ciorănescu. Dicționarul etimologic al limbii române. Editura Saeculum I. O. București, 2005.
- DEX:** Dicționarul explicativ al limbii române. Univers enciclopedic, București, 1998.
- DWDS:** Das Projekt Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache (DWDS), <http://www.dwds.de/project/>. Web: 4.09.2012.
- Garzanti:** Dizionario Garzanti della lingua italiana. Milano, 1979.
- Le Robert:** Paul Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. T. 1-6, Paris 1966–1969.
- OED:** The Oxford English Dictionary. Clarendon Press. Oxford.

- ΕΛΝΕΓ**: Γ. Μπαμπινιώτης. Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. Ιστορία των λεξικών. Αθήνα 2010.
- АБР**: Английско-български речник. Т. 1, 2. София, 1985.
- Агаларева, Алексиев 2011**: М. Агаларева, Г. Алексиев. Терминологичен речник по геоморфология. Велико Търново, 2011.
- БЕР**: Български етимологичен речник. Т. I-. София, 1971-.
- Велев 2009**: Вельо Велев. Местните имена в Брезнишко. Велико Търново, 2009.
- Видоески 1999**: Божидар Видоески. Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик. Скопје, 1999.
- Григорян 1975**: Э. А. Григорян. Словарь местных географических терминов болгарского и македонского языков. Издательство „Айастан“, Ереван, 1975.
- ГТР**: Т. Николов, Б. Колев. Географски терминологичен речник. АИ „Проф. Марин Дринов“, 2011.
- Даль**: Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 1-4. Москва, 1978-1980.
- ДГРС**: И. Х. Дворецкий. Древногреческо-русский словарь. Т. 1, 2. Москва, 1958.
- Димитрова-Тодорова 1987**: Л. Димитрова-Тодорова. Анатомичната лексика в българската географска терминология и в българската топонимия. // Език и литература, XLII/6, София, 1987, 109-124.
- Иванова 2009**: Недялка Иванова. Местните имена в Луковитско. Велико Търново, 2009.
- Ковачев 2009** Д: Н. Ковачев. Местните имена в Дряновско. Велико Търново, 2009.
- Константинова 2008**: Цанка Константинова. Топонимията на Казанлъшко. Велико Търново, 2008.
- ЛБР**: М. Войнов, А. Милев. Латинско-български речник. София, 1990.
- ЛРС**: И. Х. Дворецкий. Латинско-русский словарь. Москва, 1976.
- Михайлова 2008**: Димитрина Михайлова. Местните имена в Ботевградско. София, 2008.

- Мурзаев 1984:** Э. М. Мурзаев. Словарь народных географических терминов. Москва, 1984.
- РСКНЈ:** Речник српскохрватског књижевног и народног јазика. Кн. 1–. Београд, 1959–.
- СГБР:** М. Войнов, Вл. Георгиев, Б. Геров, Д. Дечев, Ал. Милев, М. Тонев. Старогръцко-български речник. София, 1992.
- Симеонов, Иванова 2010:** Борис Симеонов, Елена Иванова. Топонимията на Плисковско-Мадарския регион. Пловдив, 2010.
- Терминология карста:** Д. А. Тимофеев, В. Н. Дублянский, Т. З. Кикнадзе. Терминология карста. Москва, 1991. <http://www.rgo-speleo.ru/books/termin/termin1.htm> (Комиссия спелеологии и карстоведения Московского центра Русского географического общества). Web: 28.10.2012.
- Вазов Събр. Съч.:** Иван Вазов. Събрани съчинения. Т. 1–22. София, 1974–1979.

БЕЛЕЖКИ

¹В студията “Анатомичната лексика в българската географска терминология и в българската топонимия“ // Език и литература, XLII/6, София, 1987, с. 109–124; в статията „Български географски термини и топоними по части от тялото на човека и животните“ // „Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Т. 5. Диалектология и ономастика“, 1988, София, с. 259–266.

²В „Очерки топонимики“, Москва, 1974; в статията „Части тела человека и животных в народной географической терминологии“ // Actes du XI congrès international des sciences onomastiques, t. 2, С, БАН, 1975, с. 99–101; в съответните статии в „Словарь народных географических терминов“, Москва, 1984.

³Стгр. *κορώνη* в СГБР е представено като две думи: *κορώνη*¹ ‘врана’; *κορώνη*² ‘халка на врата’, ‘кука в края на лъка, за която се завързва тетивата’ (СГБР: 446); ‘крив, извит предмет’ (ЕЛНЕГ: 713). Според други речници – DELG, СГРС – *κορώνη* има основно значение ‘врана’, а другите значения на думата са преносни, свързани с кривата човка и кривите крака на враната (напълно несъстоятелно твърдение – Б. Е.): ‘черна врана, *Corvus Corone*’, ‘голям средиземноморски буревестник, *Puffinus Kuhlii*’; ‘край на лък’, ‘дръжка на врата’, ‘краят на дръжката на плуга’, ‘кърма на кораб’, ‘изпъкнала част на лакътя’, ‘корона’; *κορωνίς* прил.

ж. р. ‘(за кораби; за говеда поради формата на рогата) извит, изпъкнал’, същ. ‘препинателен знак в края на строфа или глава’, откъдето преносно ‘край’; *κρωνός* м. р. ‘извивка’, ‘(за бик) виторог’ или ‘горд’; *κρωνόν* ср. р. (мед.) ‘става’, мн. ч. *κρόωνα* ‘лакти’; произв. *κρωόνιος* ‘виторог’, *κρωόνης* ‘епитет на кон с гордо извита шия’, *κρωονιάω* ‘гордо извивам шия’, използвано и за листа и стъбла, които се извиват, *κρωονόπους*, - *πόδιον* ‘рог на елен, крак на врана’ (DELG: 570). Изглежда, че в старогръцки думата *κρόωνη* ‘крив, извит предмет’ няма конкретно значение на географски термин, но може би нейният произход е свързан с някои думи с такава употреба. Предложената в DELG и ЕЛНЕГ етимология повдига някои съмнения: Според DELG *κρόωνη* е от експресивна основа (DELG: 570), същото твърди и Г. Бабиниотис в ЕЛНЕГ: *κρόωνη* продължава звукоподражателно ие. **ker-/kor-* и се свързва с лат. *cornix* ‘врана’, *corvus* ‘гарван’, както и с арх. *κράζω* ‘грача’ (< **κράγ-јω*), *κρώζω* ‘грача’, *κór-αξ* (-*ακας*) ‘гарван’, *κρά-υγ-ή* ‘вик, крясък’ (ЕЛНЕГ: 713). Твърдението за развитие на значението ‘крив, извит предмет’ от ‘врана’ според мен е неубедително. По-вероятно е в случая да става дума за омонимия на звукоподражателната основа и друга със значение ‘нещо извито или изпъкнало’. Може да се допусне връзка на *κρόωνη* със сродните помежду си стгр. *κόρυς* (вин. п. *κόρυα* и *κόρυν*) ‘шлем; горната част на главата, глава’, *κóρυδος* ‘чучулига’ (вероятно свързано с *качулка* на птицата – снопче пера на върха на главата, срв. бълг. *чучулига* < *чучул* ‘качул, качулка’ – Б. Е.), *κορύνη* ‘боздуган’, ‘луковица’, *κóρυμβος* ‘връх, най-горната част на нещо’, ‘кичур от плодове или цветя’, *κορυφή* ‘връх, най-горна част’, ‘теме; глава’, ‘зенит’, ‘корона, великолепие, блясък, сила, могъщество’ (DELG: 569; СГБР: 446).

⁴ Терминът, изглежда, е слабо представен в топонимията. В своя етимологичен речник на топонимите във Франция Доза и Ростен отбелязват само три местни имена с компонент *couronne*: МИ *La Couronne* < лат. *corōna* ‘(възвишение с форма на) корона’, но останалите две МИ *Grand-Couronne*, *Petit-Couronne* произлизат от сканд. *holmr* ‘отделна височина’ и вероятно сканд. ЛИ *Kol* (Dauzat, Rostaing 1963: 221), а съвременната им форма явно е резултат на контаминация.

⁵ В турски, където се откриват множество паралели с балканските езици в полето на географската терминология, названията за ‘венец’ (тур. *çelenk*) и ‘корона’ (тур. *taç*) изглежда изобщо нямат преносни значения на географски термини. В немски също е трудно да се открие подобна метафоризация, с изключение на думите *Steinkranz* ‘каменен венец’, *Steinkreis* ‘каменен кръг’ (археол.) ‘кромлех (мегалитно съоръ-

жение от каменни блокове, наредени в кръг)’ (<http://en.bab.la/dictionary/german-english/steinkranz>, 4.09.2012), второто вероятно калка на англ. *stone circle* също, и единична употреба на *Felsenkranz* ‘скален венец’ в пресата (*Die Zeit*, 11.12.1981, Nr. 51, цит. по DWDS, <http://www.dwds.de/?qu=felsenkranz>).

⁶ Wikipedia: http://mk.wikipedia.org/wiki/Планински_венец

⁷ „Безподобният планински венец на широката софийска равнина...“ („Пейзаж“, Вазов, Събр. съч. 7: 259), „Тоя планински венец, който почти цял съвпада в чепинското землище, е нещо достойно за възхищаване.“ („В недрата на Родопите“, Вазов, Събр. съч. 11: 125).

⁸ Както се вижда от примерите по-горе в настоящата статия, в западните езици – английски, френски, немски – думите за ‘венец’, ‘корона’, изглежда, нямат подобно значение, така че едва ли може да се допусне калка или влияние от страна на някой от тях. Не е вероятно и влияние от страна на руския език, където терминът съществува, но не като научен, и е с различно съдържание, срв. например определението в „Терминология карста“: *венец* ‘болгарское название отвесных стен, ограничивающих карстовые ступени’ (Терминология карста, цит. по <http://www.rgo-speleo.ru/books/termin/termin1.htm>, Web: 20.09.2012).

⁹ <http://www.trivago.it/dalgopol-448595/naturapaesaggio/chudnite-skali-1280238/opinione-o448884>, 09.2012.

¹⁰ <http://visitcentralbalkan.net>, 09.2012.

¹¹ <http://www.monitor.bg/article?id=179395>, 09.2012.

¹² http://caves.4at.info/index.php?cave_id=919, 09.2012.

¹³ <http://www.bultrips.com/turizam/balgaria/attractions/stara-planina/lm-1368.html>, 09.2012.